

Sygn. akt III AUa 204/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 grudnia 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Szczecinie - Wydział III Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Barbara Białecka (spr.)
Sędziowie:	SSA Anna Polak SSO del. Barbara Konieczna
Protokolant:	St. sekr. sąd. Elżbieta Kamińska

po rozpoznaniu w dniu 21 grudnia 2016 r. w Szczecinie

sprawy D. K.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S.

o zwrot nienależnie pobranego świadczenia

na skutek apelacji ubezpieczonej

od wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie VI Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 3 grudnia 2015 r. sygn. akt VI U 581/15

1. zmienia częściowo zaskarżony wyrok w ten sposób, że ustala, iż ubezpieczona D. K. nie jest zobowiązana do zapłaty odsetek za okres od dnia 26 sierpnia 2014r. do 22 maja 2015r.,

2. oddala apelację w pozostałej części.

SSO del. Barbara Konieczna SSA Barbara Białecka SSA Anna Polak

Sygn. akt III AUa 204/16

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 22 maja 2015 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. zobowiązał D. K. do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 sierpnia 2014 r. do 31 marca 2015 r. w kwocie 6790,60 zł oraz odsetek za okres od 26 sierpnia 2014 r. do 22 maja 2015 r., tj. do daty wydania decyzji, w kwocie 274,25 zł.

D. K. złożyła odwołanie od powyższej decyzji wnosząc o jej uchylenie lub zmianę poprzez zwolnienie ubezpieczonej od obowiązku zwrotu pobranej renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku za okres od 1 sierpnia 2014 r. do 31 marca 2015 r. Wskazała, że nie była świadoma, iż pobierała świadczenia, które de facto jej się nie należały. Podkreśliła,

że organ rentowy nie pouczył ubezpieczonej, jakie okoliczności w jej przypadku spowodują powstanie nadpłaty świadczenia i konieczność jego zwrotu, w szczególności zaakcentowała, że nie miała wiedzy o tym, że pobieranie renty rodzinnej w drodze wyjątku uniemożliwia jej podjęcie jakiejkolwiek pracy. Nie miała świadomości, że przyznana jej renta jest świadczeniem przyznanym w drodze wyjątku, była przekonana że pobiera zwykłą rentę rodzinną i dopiero osiągnięcie określonych przychodów może mieć wpływ na zawieszenie prawa do renty lub zmniejszenie jej wysokości.

W odpowiedzi na odwołanie Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. wniósł o oddalenie odwołania. W uzasadnieniu wskazano, że w związku z podjęciem przez ubezpieczoną zatrudnienia od 25 sierpnia 2014 r. renta rodzinna przyznana jej w drodze wyjątku wypłacana ubezpieczonej za okres od 1 sierpnia 2014 r. do 31 marca 2015 r. z FUS jest świadczeniem nienależnym. Dodatkowo wskazano, że wbrew twierdzeniom ubezpieczonej została ona stosownie pouczona w piśmie z dnia 16 grudnia 2008 r. o sytuacjach kiedy prawo do renty przyznanej w drodze wyjątku nie przysługuje.

Wyrokiem z dnia 3 grudnia 2015 r. Sąd Okręgowy w Szczecinie VI Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych oddalił odwołanie.

Sąd Okręgowy wydał rozstrzygnięcie w oparciu o następująco ustalony stan faktyczny i rozważania prawne.

Decyzją z dnia 29 września 1995 r. organ rentowy odmówił Z. K. renty rodzinnej na jej rzecz oraz na rzecz jej córek D. (ur. (...)) i K. (ur. (...)) po zmarłym S. K., z uwagi na niespełnianie przez niego w chwili zgonu warunków wymaganych do nabycia świadczeń z ubezpieczeń społecznych (zgon po upływie 18 miesięcy od ustania ostatniego okresu ubezpieczenia społecznego).

Z. K. złożyła wówczas wniosek o przyznanie świadczenia w drodze wyjątku. Decyzją z dnia 14 grudnia 1995 r., zgodnie z decyzją Prezesa ZUS organ rentowy przyznał od dnia 1 listopada 1995 r. D. i K. K. w drodze wyjątku rentę rodzinną po zmarłym ojcu S. K.. Do 2008 r. decyzje w sprawie świadczenia były adresowane do matki ubezpieczonej – Z. K..

Od grudnia 2008 r. w związku z osiągnięciem przez D. K. pełnoletności decyzje dotyczące renty rodzinnej adresowane były bezpośrednio do niej.

W doręczonej ubezpieczonej decyzji z dnia 15 grudnia 2008 r., o podjęciu wypłaty renty rodzinnej, na jej odwrocie zamieszczano standardowe pouczenia dotyczące zawieszania i zmniejszania zwykłej renty rodzinnej, poprzez wskazanie, że prawo do emerytury i renty, a także do części renty rodzinnej, ulega zawieszeniu albo świadczenia te ulegają zmniejszeniu w razie osiągania przychodu z tytułu zatrudnienia, służby lub innej pracy zarobkowej albo prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej (...). W decyzjach zawarto również standardowe pouczenie o tym, że osoba, która pobrała nienależne jej świadczenie jest zobowiązana do jego zwrotu oraz że za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważane są świadczenia wypłacane mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części.

Jednocześnie z tą decyzją przesłano ubezpieczonej pismo z dnia 16 grudnia 2008 r., znak (...), w którym organ rentowy poinformował D. K., że świadczenie przyznane w drodze wyjątku przez Prezesa ZUS nie przysługuje w razie osiągania przychodu z tytułu wykonywanej pracy zarobkowej albo prowadzenia pozarolniczej działalności. Dlatego też, niezależnie od daty, od której przyznano świadczenie wyjątkowe, osiągnięcie przychodów powoduje wstrzymanie przez organ rentowy emerytury lub renty przyznanej w drodze wyjątku na podstawie art. 134 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 101 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach

z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Jednocześnie wyłuszczone i podkreślono, że wobec powyższego o fakcie osiągania dodatkowych przychodów niezwłocznie należy powiadomić Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Ubezpieczona własnoręcznym podpisem poświadczyła odbiór korespondencji w dniu 18 grudnia 2008 r.

W kolejnych latach przesyłano ubezpieczonej decyzje o podwyższeniu lub wstrzymaniu i wznowieniu świadczenia, sporządzone na standardowym druku, na odwrocie których zamieszczone były wyłącznie pouczenia o zawieszaniu i zmniejszaniu prawa do zwykłej renty rodzinnej.

W okresie od 1 sierpnia 2014 r. do 31 marca 2015 r. D. K. wypłacono świadczenia z tytułu renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku w łącznej wysokości 6790,60 zł brutto.

Od dnia 25 sierpnia 2014 r. D. K. podjęła zatrudnienie w (...) sp. z o.o. W zakładzie tym była zatrudniona w wymiarze 3/10 etatu na stanowisku sprzedawcy. Z tytułu zatrudnienia ubezpieczona otrzymała tytułem wynagrodzenia kolejno: 277,05 zł brutto za sierpień 2014 r., 874,74 zł brutto za wrzesień 2014 r., 1066,84 zł brutto za październik 2014 r., 1715,73 zł brutto za listopad 2014 r., 1329,25 zł brutto za grudzień 2014 r., 1530,14 zł brutto za styczeń 2015 r., 1118,63 zł brutto za luty 2015 r.

Informację o podjęciu przez ubezpieczoną zatrudnienia, Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w S. uzyskał w dniu 5 marca 2015 r., kiedy to do tego oddziału wpłynęło pismo (...) sp. z o.o. w W. z dnia 25 lutego 2015 r., informujące o tym, że D. K., zatrudniona w (...) sp. z o.o. od dnia 25 sierpnia 2014 r. mająca prawo do renty ((...) -1), w 2014 r. uzyskała przychód w wysokości 3.934,36 zł, od którego zostały odprowadzone składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne.

Organ rentowy decyzją z dnia 19 marca 2015 r. z urzędu wstrzymał wypłatę ubezpieczonej renty rodzinnej od dnia 1 kwietnia 2015 r. z powodu ustania uprawnień.

W dniu 23 kwietnia 2015 r. ubezpieczona złożyła wniosek o podjęcie wypłaty renty wskazując, że stosunek pracy ustał w dniu 14 kwietnia 2015 r.

Decyzją z dnia 27 kwietnia 2015 r. organ rentowy wznowił wypłatę renty rodzinnej na rzecz D. K. od dnia 1 maja 2015 r. tj. od miesiąca przypadającego po miesiącu, w którym ustała przyczyna powodująca zawieszenie świadczenia.

Sąd Okręgowy uznał odwołanie ubezpieczonej za bezzasadne. Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły przepisy art. 83 ust. 1, art. 101, art. 134 ust. 1, art. 138 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2009 r., Nr 153, poz. 1227; dalej jako: ustawa emerytalna) oraz art. 84 ust. 1, 2 pkt 1 oraz 3 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2009, Nr 205, poz. 1585; dalej jako: ustawa systemowa).

Oceniając zasadność odwołania ubezpieczonej, Sąd I instancji zważył, że zgodnie z art. 138 ust. 1 ustawy emerytalnej osoba, która nienależnie pobrała świadczenia, jest obowiązana do ich zwrotu. Za nienależnie pobrane świadczenia w rozumieniu ust. 1 uważa się świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenia była pouczone o braku prawa do ich pobierania, jak również świadczenia przyznane lub wypłacone na podstawie fałszywych zeznań lub dokumentów albo w innych przypadkach świadomego wprowadzenia w błąd przez osobę pobierającą świadczenia. Stosownie do treści art. 138 ust. 4 ustawy emerytalnej nie można żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń za okres dłuższy niż 12 miesięcy, jeżeli osoba pobierająca świadczenia zawiadomiła organ rentowy o zajściu okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części, a mimo to świadczenia były jej nadal wypłacane, w pozostałych zaś wypadkach – za okres dłuższy niż 3 lata, z zastrzeżeniem ust. 5.

Przepis art. 84 ust. 1, 2 pkt 1 oraz 3 ustawy systemowej stanowi natomiast, że osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego, z uwzględnieniem ust. 11. Za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważa się świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenie była pouczone o braku prawa do ich pobierania.

Sąd orzekający wskazał, że jak wynika z obu przytoczonych regulacji, podstawowym wymogiem, który musi zostać spełniony, aby świadczenie mogło zostać uznane za pobrane nienależnie, jest zaistnienie okoliczności, które powodowały ustanie prawa do tego świadczenia, a mimo to zostało ono wypłacone przez organ rentowy i pobrane przez osobę je pobierającą.

Zgodnie z treścią przepisu art. 134 ust. 1 ustawy emerytalnej wypłatę świadczeń wstrzymuje się, jeżeli:

- 1) powstaną okoliczności uzasadniające zawieszenie prawa do świadczeń lub ustanie tego prawa;
- 2) osoba pobierająca świadczenia mimo pouczenia lub żądania organu rentowego nie przedłoży dowodów stwierdzających dalsze istnienie prawa do świadczeń;
- 3) osoba uprawniona do świadczeń nie poddała się badaniu lekarskiemu lub psychologicznemu, bez uzasadnionych przyczyn, mimo wezwania organu rentowego;
- 4) okaże się, że prawo do świadczeń nie istniało;
- 5) świadczenia nie mogą być doręczone z przyczyn niezależnych od organu rentowego.

Zgodnie z treścią art. 101 ustawy emerytalnej prawo do świadczeń ustaje:

- 1) gdy ustanie którykolwiek z warunków wymaganych do uzyskania tego prawa;
- 2) ze śmiercią osoby uprawnionej.

W art. 83 ust. 1 ustawy emerytalnej przewidziano, że ubezpieczonym oraz pozostałym po nich członkom rodziny, którzy wskutek szczególnych okoliczności nie spełniają warunków wymaganych w ustawie do uzyskania prawa do emerytury lub renty, nie mogą – ze względu na całkowitą niezdolność do pracy lub wiek – podjąć pracy lub działalności objętej ubezpieczeniem społecznym i nie mają niezbędnych środków utrzymania, Prezes Zakładu może przyznać w drodze wyjątku świadczenia w wysokości nieprzekraczającej odpowiednich świadczeń przewidzianych w ustawie. We wskazanym przepisie przewidziano 4 przesłanki przyznania świadczenia w drodze wyjątku, które muszą być spełnione kumulatywnie (por. wyr. WSA w Warszawie z dnia 4 stycznia 2011 r., II SA/WA 1538/10, Legalis; wyr. NSA z dnia 18 grudnia 2009 r., I OSK 1132/09, Legalis; wyr. NSA z dnia 9 października 2008 r., I OSK 378/08, Legalis; wyr. WSA w Warszawie z dnia 4 listopada 2009 r., II SA/WA 1108/09, Legalis). Są to warunki następujące:

- wnioskodawca jest lub był osoba ubezpieczoną lub jest członkiem rodziny pozostałym po ubezpieczonym,
- nie spełnia warunków ustawowych do uzyskania świadczenia wskutek szczególnych okoliczności,
- nie może podjąć pracy ze względu na całkowitą niezdolność do pracy lub wiek,
- nie ma niezbędnych środków utrzymania.

Ponieważ powyższe przesłanki muszą wystąpić łącznie, brak którejkolwiek z nich wyklucza przyznanie świadczenia.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Okręgowy uznał, że podjęcie przez ubezpieczoną zatrudnienia powodowało, iż ustał warunek przyznania prawa do renty rodzinnej w drodze wyjątku tj. przesłanka wykazania niemożliwości podjęcia pracy lub innej działalności zarobkowej objętej ubezpieczeniem społecznym z powodu całkowitej niezdolności do pracy lub wieku. Podjęcie zatrudnienia spowodowało nadto odpadnięcie kolejnej przesłanki przyznania świadczenia w drodze wyjątku, tj. przesłanki wykazania braku niezbędnych środków utrzymania. Brak niezbędnych środków utrzymania, jako przesłanka do przyznania świadczenia w drodze wyjątku, nie jest pojęciem zdefiniowanym w ustawie o emeryturach i rentach. W celu ustalenia tego kryterium należy posiadane przez skarżącego środki utrzymania oceniać na tle wysokości minimalnej emerytury, renty

z tytułu całkowitej niezdolności do pracy i renty rodzinnej. Taka ocena sytuacji materialnej osób, ubiegających się o świadczenie, na podstawie powoływanego przepisu art. 83 ustawy, jest najbardziej obiektywna i znajduje odzwierciedlenie w ukształtowanym już

w tym względzie, orzecznictwie sądowym. Mając na uwadze powyższe Sąd I instancji zwrócił uwagę, że uzyskiwany przez ubezpieczoną w okresie od 25 sierpnia 2014 r. do 14 kwietnia 2015 r. dochód z tytułu zatrudnienia w (...) sp. z o.o. (kolejno: 277,05 zł brutto za sierpień 2014 r., 874,74 zł brutto za wrzesień 2014 r., 1066,84 zł brutto za październik 2014 r., 1715,73 zł brutto za listopad 2014 r., 1329,25 zł brutto za grudzień 2014 r., 1530,14 zł brutto za styczeń 2015 r., 1118,63 zł brutto za luty 2015 r.), nie kwalifikował ubezpieczonej do grona osób nieposiadających niezbędnych środków utrzymania. Dochody ubezpieczonej z tytułu zatrudnienia (w wymiarze 3/10 etatu) przekraczały kwotę najniższych świadczeń z ubezpieczenia społecznego (kwota najniższej emerytury brutto w 2014 to 844,45 zł, a w 2015 r. 880,45 zł; w takiej wysokości przyznawane są świadczenia w drodze wyjątku) i nie pozwalały stwierdzić, że ubezpieczona w spornym okresie nie miała niezbędnych środków utrzymania. To, czy środki te mogły zaspokoić potrzeby skarżącej, a więc czy były wystarczające, jest zupełnie inną kwestią. Sąd orzekający stwierdził, że wykazane środki utrzymania nie są zapewne wystarczające, zważywszy na potrzeby skarżącej, istotne jest natomiast to, że D. K. w spornym okresie posiadała niezbędne środki utrzymania. Jedną z przesłanek przyznania świadczenia wyjątkowego jest brak niezbędnych – a nie wystarczających – środków utrzymania. Skoro więc w przedmiotowej sprawie przesłanka braku niezbędnych środków utrzymania nie zachodzi, to w myśl wcześniejszych wywodów w przedmiocie kumulatywnego charakteru przesłanek z art. 83 ust. 1 ustawy jest to kolejna okoliczność eliminująca ubezpieczoną z grona osób, którym może być przyznane świadczenie w drodze wyjątku.

W następnej kolejności Sąd Okręgowy podniósł, że drugim warunkiem, który musi zostać spełniony, aby świadczenie mogło zostać uznane za pobrane nienależnie, a zatem podlegające zwrotowi, jest świadomość osoby przyjmującej to świadczenie o braku prawa do jego pobierania, płynąca ze stosownego pouczenia. Pouczenie zamieszczone standardowo w decyzjach organu rentowego, dotyczące wszystkich możliwych sytuacji, nie może być w odniesieniu do konkretnego świadczenia uznane za należyte w przypadku, gdy przytacza ono jedynie przepis ustawy, bez prób jego wyjaśnienia. Ten ostatni pogląd wydaje się abstrahować od obiektywnych możliwości ZUS, podobnie jak postulat indywidualizacji pouczenia wysunięty przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 listopada 2004 r., I UK 3/04 (OSNPUSiSP 2005, nr 8, poz. 116). Niewątpliwie jednak, w sytuacjach szczególnych skuteczne pouczenie musi wyjść poza standardowy szablon (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2007 r., I UK 90/07, OSNPUSiSP 2008, nr 19-20, poz. 301). Konsekwencją braku pouczenia jest niemożność nałożenia obowiązku zwrotu nienależnie pobranego świadczenia. Należy przy tym pamiętać, że wymóg pouczenia ma charakter formalny. Oznacza to, że osoba, której umożliwiono zapoznanie się ze stosowną informacją (pouczeniem), nie może zasłaniać się okolicznością faktycznego braku zapoznania się z tą informacją. Nieodczytanie pouczenia obciąża świadczeniobiorcę.

Mając na uwadze powyższe Sąd I instancji zwrócił uwagę, że w świetle zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego chybione okazało się twierdzenie wnioskodawczyni, iż nie została ona prawidłowo pouczona przez organ rentowy o braku prawa do pobierania świadczenia. Sąd zwrócił uwagę, że w standardowych informacjach znajdujących się na odwrocie doręczanych jej od 2008 r. (od czasu osiągnięcia pełnoletności) decyzji zawarto wyłącznie standardowe pouczenie o tym, że osoba, która pobrała nienależnie jej świadczenie jest zobowiązana do jego zwrotu oraz że za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważane są świadczenia wypłacane mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczeń albo wstrzymanie wypłaty świadczeń w całości lub w części. Wskazano przy tym wyłącznie okoliczności powodujące zawieszenie lub ustanie prawa do zwykłej renty rodzinnej. Jednocześnie jednak, organ rentowy wraz z pierwszą decyzją doręczoną bezpośrednio do rąk ubezpieczonej (w grudniu 2008 r.), przesłał D. K. pismo z dnia 16 grudnia 2008 r., w którym poinformował D. K., że świadczenie przyznane w drodze wyjątku przez Prezesa ZUS nie przysługuje w razie osiągnięcia przychodu z tytułu wykonywanej pracy zarobkowej albo prowadzenia pozarolniczej działalności. Dlatego też, niezależnie od daty, od której przyznano świadczenie wyjątkowe, osiągnięcie przychodów powoduje wstrzymanie przez organ rentowy emerytury lub renty przyznanej w drodze wyjątku. Jednocześnie wytłuszczono i podkreślono, że wobec powyższego o fakcie osiągnięcia dodatkowych przychodów niezwłocznie należy powiadomić Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

Ubezpieczona własnoręcznym podpisem poświadczyla odbiór korespondencji w dniu 18 grudnia 2008 r. W toku niniejszego postępowania ubezpieczona potwierdziła własnoręczność podpisu złożonego na zwrotnym potwierdzeniu odbioru wskazanego pisma. W tej sytuacji uznać należało, że udzielone D. K. pouczenie było wystarczające, a wypłacone ubezpieczonej w okresie od 1 sierpnia 2014 r. do 31 marca 2015 r. świadczenie z tytułu renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku w łącznej wysokości 6790,60 zł brutto, było świadczeniem nienależnym rozumieniu art. 138 ust. 2 ustawy emerytalnej oraz że zaistniały wszelkie przesłanki określone w powyższych przepisach do jego zwrotu.

Z powyższym wyrokiem nie zgodziła się ubezpieczona, zarzucając rozstrzygnięciu błędne ustalenie faktyczne, mające wpływ na wyrok, że odwołująca była prawidłowo pouczona przez organ rentowy o świadczeniu jakie pobiera i w jakich przypadkach ustaje prawo do pobierania tego świadczenia oraz błędne ustalenie, jakoby wszystkie dochody jakie pobierała odwołująca przekraczały kwotę najniższego świadczenia z ubezpieczeń społecznych, stanowiąc tym samym, iż odwołująca posiada niezbędne środki utrzymania.

W oparciu o powyższe skarżąca wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku poprzez zwolnienie jej z obowiązku zwrotu pobranej renty rodzinnej przyznanej w drodze wyjątku za okres od 1 sierpnia 2014 r. do 31 marca 2015 r. Jednocześnie wniosła o wzięcie pod uwagę, że ZUS wznowiając wypłacanie renty w miesiącu październiku 2014 r. nie poczynił żadnych kroków sprawdzających, które wykazałyby, że od sierpnia na wnioskodawczynię są wpłacane przez pracodawcę składki na ubezpieczenie emerytalne, rentowe, chorobowe, wypadkowe i zdrowotne, co spowodowało, że odwołująca jest zmuszona do zwrotu świadczeń za dodatkowe 6 miesięcy, ponieważ otrzymując wznowione świadczenie nie wiedziała, że nie może pozostawać w stosunku pracy.

Skarżąca przede wszystkim podkreśliła, że powiadomienie o rodzaju pobieranej renty i o przesłankach jakie skutkują jej ustaniem miały zostać przedstawione skarżącej tylko raz w przeciągu 7 lat od ukończenia pełnoletniości, pomimo, że co roku ZUS przysyłał pisma o wstrzymaniu i wznowieniu wypłaty renty rodzinnej. Zakład Ubezpieczeń Społecznych każdorazowo wznowiając wypłacanie renty rodzinnej powinien informować świadczeniobiorcę o rodzaju renty i możliwościach jej wstrzymania.

W związku z tym skarżąca nadal uważa, że została źle poinformowana przez ZUS o rodzaju renty i możliwości jej ustania, ponieważ podpis skarżącej widnieje wyłącznie na potwierdzeniu zwrotnym odbioru korespondencji, a nie bezpośrednio na piśmie, informującym o pobieraniu świadczenia wyjątkowego i jego ustaniu w przypadku podjęcia pracy zarobkowej. Apelująca podtrzymała, że nie otrzymała informacji z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o pobieranej rencie rodzinnej w drodze wyjątku, ponieważ nie ma pewności i wystarczających dowodów, że przytaczana decyzja była dołączona do korespondencji otrzymanej dnia 18 grudnia 2008 r.

Nadto, w ocenie skarżącej błędnym jest stwierdzenie Sądu Okręgowego, jakoby ubezpieczona, podejmując się pracy przez wszystkie miesiące, otrzymywała wynagrodzenie, które było wystarczające do utrzymania, ponieważ przekraczało kwotę przytaczaną przez Sąd, stanowiącą najniższą kwotę świadczeń z ubezpieczeń społecznych (kwota najniższej emerytury brutto w 2014 r. to 844,45 zł, w 2015 r. 880, 45 zł). Apelująca wskazała, że jak wynika z wcześniej dołączonych do odwołania list płac, uzyskała w miesiącu sierpniu 2014 r. dochód w wysokości 277,05 zł brutto. Powyższe stanowi, że zgodnie z opinią Sądu w miesiącu sierpniu skarżąca nie posiadała niezbędnych środków utrzymania, wobec tego nakazanie zwrotu świadczenia za ten miesiąc jest w jej ocenie bezpodstawne.

Ponadto apelująca podkreśliła, że firma zatrudniająca ją od miesiąca jej zatrudnienia tj. sierpnia, płaciła składki do ZUS. Skarżąca pobierała rentę do miesiąca września, w którym to miesiącu renta została wstrzymana. W miesiącu październiku ZUS wznowił wypłatę renty po okazaniu zaświadczenia z uczelni o kontynuowaniu nauki, nie podejmując kroków i żadnych czynności sprawdzających, które wykazałyby, że na rzecz skarżącej są już odciągane składki do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z tytułu zatrudnienia.

W odpowiedzi na apelację organ rentowy wniósł o jej oddalenie, podtrzymując

w całości swoje dotychczasowe stanowisko w sprawie oraz dzieląc argumentację faktyczną i prawną zawartą w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja ubezpieczonej doprowadziła do częściowej zmiany zaskarżonego wyroku, aczkolwiek z innych przyczyn niż wskazane w jej treści.

W pierwszej kolejności wskazać należy, że zgodnie z treścią art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. z 2016 r. poz. 963 t.j.; dalej jako: ustawa systemowa) osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego, z uwzględnieniem ust. 11. Za kwoty nienależnie pobranych świadczeń uważa się świadczenia wypłacone mimo zaistnienia okoliczności powodujących ustanie prawa do świadczeń albo wstrzymanie ich wypłaty w całości lub w części, jeżeli osoba pobierająca świadczenie była pouczona o braku prawa do ich pobierania (art. 84 ust. 1 pkt 2).

Sąd Apelacyjny podziela stanowisko zaprezentowane w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2010 r., I UK 210/09 (Legalis nr 328333), który stwierdził, że nie można utrzymywać, iż świadczenia wypłacone na podstawie pozostającej w obrocie prawnym decyzji administracyjnej jako nienależne podlegały zwrotowi w dacie wypłaty, choćby przesłanki przyznania świadczenia w rzeczywistości nie istniały lub odpadły. Świadczenia w myśl art. 84 ustawy systemowej i art. 138 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r.

o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2015 r., poz. 748 z późn. zm.; dalej jako: ustawa rentowa), uważane za nienależne, podlegają zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzję administracyjną. Zatem organ rentowy powinien naliczać odsetki ustawowe od nienależnie pobranego świadczenia od dnia doręczenia osobie zobowiązanej decyzji obligującej do zwrotu takiego świadczenia, gdyż dopiero od tej daty osoba taka pozostaje w zwłoce ze spełnieniem świadczenia. Przy czym, organ rentowy jest – z mocy art. 138 ustawy rentowej (podobnie jak z mocy art. 84 ustawy systemowej) – ograniczony do okresu, za który może żądać zwrotu kwot nienależnie pobranych świadczeń. Sąd Najwyższy w cytowanym wyroku wskazał także, że określenia od kiedy należą się odsetki od świadczeń z ubezpieczenia społecznego, także od świadczeń podlegających zwrotowi, należy poszukiwać w prawie ubezpieczeń społecznych, a nie w prawie cywilnym.

Wskazując na powyższe, za błędne należy uznać stanowisko, zgodnie z którym stosując ogólne zasady prawa cywilnego, zasadnym byłoby żądanie od osoby zobowiązanej zwrotu odsetek za cały okres pobierania nienależnego świadczenia. Daty rozpoczęcia naliczania odsetek nie można bowiem utożsamiać z datą ustania uprawnień do świadczenia, aktualizującą obowiązek ich zwrotu – inna jest bowiem podstawa prawna ich żądania. Obowiązek zwrotu świadczenia nienależnie pobranego („głównego”) dotyczy całego okresu jego pobierania (od pierwszego miesiąca do czasu wstrzymania wypłaty świadczenia bądź ponownego nabycia do niego prawa), natomiast obowiązek zapłaty odsetek aktualizuje się dopiero w momencie poinformowania strony o takim obowiązku.

Przenosząc powyższe na grunt niniejszej sprawy Sąd Odwoławczy uznał, że w przedmiotowej sprawie brak było podstaw do obciążania ubezpieczonej w zaskarżonej decyzji obowiązkiem zapłaty odsetek w kwocie 274,25 zł za okres od 26 sierpnia 2014 r. do 22 maja 2015 r.

Odnosząc się natomiast do zarzutów podniesionych przez skarżącą w wywiedzionej apelacji stwierdzić należy, że są one bezzasadne. W ocenie Sądu Apelacyjnego twierdzenia skarżącej, jakoby nie została ona pouczona przez organ rentowy o braku prawa do pobierania świadczenia, nie są wiarygodne. Jak słusznie zauważył Sąd Okręgowy, organ rentowy wraz z pierwszą decyzją doręczoną bezpośrednio do rąk ubezpieczonej (w grudniu 2008 r.), przesłał D. K. pismo z dnia 16 grudnia 2008 r., w którym poinformował ubezpieczoną, że świadczenie przyznane w drodze wyjątku przez Prezesa ZUS nie przysługuje w razie osiągnięcia przychodu z tytułu wykonywanej pracy zarobkowej albo prowadzenia pozarolniczej działalności. Dlatego też, niezależnie od daty, od której przyznano świadczenie wyjątkowe, osiągnięcie przychodów powoduje wstrzymanie przez organ rentowy renty przyznanej w drodze wyjątku

na podstawie art. 134 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 101 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Jednocześnie wytłuszczono i podkreślono, że wobec powyższego o fakcie osiągnięcia dodatkowych przychodów niezwłocznie należy powiadomić Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Ubezpieczona własnoręcznym podpisem poświadczyła odbiór korespondencji w dniu 18 grudnia 2008 r. W toku postępowania przed Sądem I instancji ubezpieczona potwierdziła własnoręczność podpisu złożonego na zwrotnym potwierdzeniu odbioru wskazanego pisma.

W ocenie Sądu Apelacyjnego sformułowane w ten sposób pouczenie organu rentowego było na tyle jasne i zrozumiałe, że ubezpieczona mogła wywieść z niego, iż w przypadku podjęcia przez nią zatrudnienia ustanie jeden z warunków przyznania prawa do renty rodzinnej w drodze wyjątku, tj. przesłanka wykazania niemożliwości podjęcia pracy lub innej działalności zarobkowej ze względu na całkowitą niezdolność do pracy lub wiek (a w konsekwencji również przesłanka wykazania braku niezbędnych środków utrzymania). W związku z powyższym uznać należy, że organ rentowy spełnił warunek, o którym mowa w art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy rentowej, umożliwiając domaganie się zwrotu świadczenia nienależnie pobranego. Odnosząc się natomiast do kwestii prawidłowości doręczenia D. K. przedmiotowej decyzji zawierającej pouczenie o braku prawa do świadczenia, Sąd Apelacyjny zważył, że ubezpieczona na żadnym etapie postępowania nie kwestionowała prawidłowości doręczeń wcześniejszych decyzji organu rentowego, w szczególności decyzji dla niej korzystnych, przyznających jej prawo do świadczenia. W ocenie Sądu Odwoławczego przypuszczać można zatem, że twierdzenia o wadliwości doręczenia wspomnianego pisma powstały jedynie na potrzeby niniejszego postępowania. Nadto wskazać należy, że w wywiedzionej apelacji skarżąca podniosła, iż jej podpis widnieje wyłącznie na potwierdzeniu zwrotnym odbioru korespondencji, a nie bezpośrednio na piśmie, informującym o pobieraniu świadczenia wyjątkowego i jego ustaniu w przypadku podjęcia pracy zarobkowej. W tym miejscu podkreślenia wymaga, że żądanie zwrotu nienależnie pobranego świadczenia nie jest oparte na obowiązku wykazania, iż osoba zapoznała się z doręczonym jej pouczeniem o braku prawa do świadczenia w określonych okolicznościach (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 2010 r., sygn. II UK 79/10, opubl. Lex nr 661514). Jak słusznie zauważył Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, wymóg pouczenia ma charakter formalny, w związku z czym osoba, której umożliwiono zapoznanie się ze stosowną informacją (pouczeniem), nie może zasłaniać się okolicznością faktycznego braku zapoznania się z tą informacją. Zatem, w sytuacji, gdy ubezpieczona miała obiektywną możliwość zapoznania się z pismem organu rentowego oraz zamieszczonym w nim pouczeniem (co wynika chociażby z faktu złożenia przez nią własnoręcznego podpisu na zwrotnym potwierdzeniu odbioru), jednak tego nie uczyniła, negatywne skutki prawne w tym zakresie obciążać muszą osobę ubezpieczoną.

Reasumując, Sąd Apelacyjny badając materiał dowodowy i biorąc pod uwagę okoliczności ustalone w sprawie, uznał za udowodnione doręczenie ubezpieczonej pouczenia o braku prawa do świadczenia rentowego. Wobec powyższego, w okolicznościach przedmiotowej sprawy, organ rentowy mógł skutecznie domagać się zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1 sierpnia 2014 r. do 31 marca 2015 r. w kwocie 6790,60 zł.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmienił częściowo zaskarżony wyrok Sądu I instancji w ten sposób, że ustalił, iż ubezpieczona D. K. nie jest zobowiązana do zapłaty odsetek za okres od dnia 26 sierpnia 2014 r. do 22 maja 2015 r. (pkt 1.), natomiast na podstawie art. 385 k.p.c. oddalił apelację ubezpieczonej w pozostałej części (pkt 2.).

SSO del. Barbara Konieczna SSA Barbara Białecka SSA Anna Polak